

A MAGYARORSZÁGI CIGÁNY NÉPESSÉG DEMOGRÁFIÁJA

KEMÉNY ISTVÁN

A tanulmány

- tárgyalja a cigányság létszámát, és ennek változásait,
- összehasonlítja a cigány népesség növekedését az ország lakosságának növekedésével, ill. csökkenésével,
- tárgyalja az ezer lakosra jutó élveszületések számát a cigányoknál és az ország teljes lakosságánál,
- a kormegoszlást a cigányoknál és a teljes lakosságnál,
- a 15 éves és idősebb népesség családi állapotát,
- a nők élveszületett gyermekeinek számát a cigányoknál és a teljes lakosságnál.

Népességszám, népességnövekedés, születésszám

A tanulmány az említett témák mindegyikében három felmérésre támaszkodik: az 1971. évi, az 1993. évi és a 2003. évi felmérésre, természetesen elsősorban és a legnagyobb mértékben a 2003. évi felmérésre. Mindhárom felmérés országos reprezentatív felmérés volt. Az 1971. évi és az 1993. évi felmérésben a cigány lakosság 2, a 2003. évi felmérésben 1 százalékát kérdeztük meg.

1971-ben 320 ezer körülire, 1993-ban 468 ezer körülire becsültük a cigányok számát. Más, körültekintőbb megfogalmazásban:

- 1971-ben 270 ezer és 370 ezer,
- 1993-ban 420 ezer és 520 ezer körül volt a cigányok száma.

A 2003-as felmérésben 1165 lakásban 5408 személyt írtunk össze. Ha felmérésünk abszolút pontos lett volna, akkor 2003 elején 540 800 lett volna a cigányok száma. Teljesen elképzelhetetlen azonban olyan felmérés, amelyben a felmérők minden egyes cigány családdhoz eljutnak, és ott az összeírásban illetőleg a kérdőív kitöltésében sikerrel járnak. Az 1993-as felmérésben is számoltunk 5 százalékos, ill. 10 százalékos hibával. Ha a 2003-as felmérésben 5 százalékra becsüljük az összeírásból kimaradt cigány háztartások és személyek számát és feltételezzük, hogy az 540 800 a cigányok tényleges számának 95 százaléka, akkor 570 ezer főre becsüljük az országban lakó cigányok számát. Ha 10 százalékra becsüljük a felmérésből kimaradt cigány háztartások és személyek számát és feltételezzük, hogy az 540 800 a cigányok tényleges számának csak 90 százaléka, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy 2003 tavaszán 600 ezer cigány élt az országban. Helyesebb azonban azt mondanunk, hogy a cigány háztartásokban élő személyek száma 2003 elején 520 ezer és 650 ezer között volt.

Az 1971 óta eltelt 33 esztendő első tíz évében az ország népessége növekedett, majd 1981 óta csökkent: 1971-ben 10 millió 352 ezer, 1980-ban 10 millió 709 ezer, 1990-ben 10 millió 375 ezer, 1993-ban 10 millió 365 ezer, 2001-ben 10 millió 200 ezer, 2003-ban 10 millió 142 ezer volt.

A cigány népesség folyamatosan növekedett. Az 1971-es 3 százalékról 1993-ban 5 százalékra, 2003-ban 6 százalékra emelkedett az aránya.

Az ezer lakosra jutó születések száma 1971-ben a cigányoknál 32 volt, 1993-ban 28,7. Az 1993-as felmérésről szóló beszámolóinkban azt írtuk, hogy a következő tízhúsz évben további csökkenés várható. A 2003-as felmérés szerint 2002-ben az ezer cigány lakosra jutó születések száma 25,3 volt. Úgy látszik tehát, hogy a születések számának csökkenése 1993 és 2002 között tovább folytatódott. Arra azonban fölhívom a figyelmet, hogy mintánk nem volt elég nagy, és arra is, hogy mivel a születések száma évről évre változik, egy év adataiból nem vonhatók le következtetések.

Kérdőíveinkből meg tudtuk állapítani, hogy 1993 és 2002 között mintánkban évről évre miként változott az élveszületések száma.

1. Egyes évekre jutó élveszületések száma a 2003-as felmérés mintájában
Annual number of live births in the sample of the survey carried out in 2003

Évszám	Adott évben születetett gyer- mekek száma mintában	Évszám	Adott évben születetett gyer- mekek száma mintában
1993	142	1998	150
1994	162	1999	146
1995	158	2000	144
1996	123	2001	150
1997	153	2002	137

1994-ben jelentősebb növekedést, 1996-ban és 2002-ben jelentősebb csökkenést láthatunk.

Az 1993-as és a 2003-as adatok alapján becsléseket készítettünk a cigány lakosság számának évenkénti változásairól is. Mintánkban is, országosan is az évenkénti születésszámot az évenkénti lakosság számhoz viszonyítva azt láttuk, hogy 1994-ben az ezer lakosra jutó élveszületések száma 30,1-re emelkedett, majd csökkenni kezdett: 1995-ben 29,7, 1997-ben 28,6, 2000-ben 26,7, 2002-ben 25,3 volt. Az évenkénti tény- és arányszámok természetesen esetlegesek, de látható a csökkenés a kilencvenes évek második felében.

2. Ezer lakosra jutó élveszületések évi száma a felmérés mintájában
Annual number of live births per 1000 persons in the sample of the survey

Évszám	Ezer lakosra jutó születések szám	Évszám	Ezer lakosra jutó születések szám
1994	30,1	1999	27,2
1995	29,7	2000	26,7
1996	23,0	2001	27,8
1997	28,6	2002	25,3
1998	27,9		

A születésszámok néhány éven át tartó emelkedésében valószínűleg szerepet játszott a gyermektámogatások reálértékének erőteljes növekedése a rendszerváltást közvetlenül megelőző években. 1998-ig aztán felére csökkent a családi pótlék reálértéke, 1998 és 2000 között pedig még további csökkenés ment végbe, és hasonló mértékben veszítették értéküket más gyermektámogatások is. A gyermektámogatások közé sorolom a gyermekvállalásért járó szociális lakáskölcsönt is. Ennek hatása adott esetben jóval nagyobb lehet a családi pótléknál. A gyerekszám ideiglenes növekedése valószínűleg nem 1994-ben, hanem már korábban kezdődött.

Az 1971 és 1993 közötti húsz esztendőben mintegy 10 százalékkal csökkent az ezer cigány lakosra jutó születések száma. Az emelkedés éveit után újra csökkenés következett és az ezer lakosra jutó születések száma 2002-ben körülbelül 20 százalékkal volt kisebb az 1971. évinél.

Ennél a csökkenésnél azonban jóval nagyobb mértékű volt a születések számának országos csökkenése. Az ezer lakosra jutó születések száma országosan 1971-ben 14,5, 1993-ban 11,3, 2003-ban 9,3 volt.

Magyarországon az élveszületések száma 1971-ben 151 ezer volt, 1993-ban 116 ezer, 2003-ban 94.647 ezer. 1971-ben 10 ezer cigány gyerek született, 1993-ban 13 ezer, 2002-ben 15 ezer. 1971-ben az országban született gyerekeknek kevesebb, mint 7 százaléka volt cigány, 1993-ban több mint 11, 2002-ben 15,8 százaléka.

Kormegoszlás

A gyerekszám a cigányok körében sokkal nagyobb az országosnál, de sokkal nagyobb a halálozások száma és aránya is. A nagyobb gyerekszám és a nagyobb halálozási szám együttes eredményeképpen a 15 éven aluli gyerekek aránya kétszer akkora, mint a teljes népességben; a teljes népesség 16 százaléka, a cigány népesség 37 százaléka 15 éven aluli. A 60 évesek és idősebbek aránya viszont a teljes népességben ötször akkora, mint a cigányoknál: a teljes népességben 21 százalék, a cigányoknál 4 százalék.

3. A cigány háztartásokban élő és az országos népesség életkor szerinti megoszlása Age distribution of the members of Roma households and that of the total population

Életkor	Cigányok 1993	Cigányok 2003	Országos 2003
0–14	35,4	36,8	16,1
15–19	11,8	10,3	6,4
20–24	9,4	9,1	7,4
25–29	7,5	8,7	8,3
30–34	8,0	7,7	7,1
35–39	7,6	6,5	6,2
40–44	6,0	6,4	6,3
45–49	4,0	5,0	8,1
50–54	3,2	3,1	7,2
55–59	2,4	2,5	6,1
60–64	2,0	1,6	5,4
65–69	1,4	1,3	4,7
70–x	1,6	1,0	10,7
Összesen	100	100	100

Amennyiben a két becslés közül az 570 ezer fő felel meg a valóságnak, a cigány népesség száma 1993 és 2003 között évi 10 ezer, tíz év alatt 100 ezer fővel növekedett. Ha a 600 ezer fős becslés a reális, akkor a növekedés évi 13 ezer, tíz év alatt 130 ezer fő.

Még nagyobb a növekedés 1893-hoz képest. Akkor 65 ezer cigány élt az ország mai területén. 1893 és 2003 között tehát kilencszeresére nőtt az ország területén élő cigányok száma.

A 15 éves és idősebb cigány népesség családi állapota

Ismeretes, hogy a férfiak és a nők törvényes családi állapotában és az élettársi kapcsolatok elterjedtségében a legutóbbi években igen nagy változások mentek végbe az országban is, a cigányok között is.

Az 1990. évi népszámlálás idején az ország 15 éves és idősebb népességében 20,3 százalék volt a nőtlenek és hajadonok, 61,2 százalék a házasok, 11,2 százalék az özvegyek és 7,4 százalék az elváltak aránya. 2003-ban viszont 28,2 százalék volt a nőtlenek és hajadonok, 50,9 százalék a házasok, 11,6 százalék az özvegyek és 9,3 százalék az elváltak aránya.

A cigány népesség családi állapot szerinti összetétele 1990-ben sokkal inkább különbözött az országos összetételtől, mint ma. A népszámlálásban nem volt arra mód és lehetőség, hogy a teljes cigány népességről adatokat gyűjtsenek, de összeírták azokat, akik cigány nemzetiségűnek mondták magukat és volt kérdés a népszámlálási kérdőívben az anyanyelvről is. A cigány nemzetiségűeknél az országosnál sokkal nagyobb, 37,3 százalék volt a nőtlenek és hajadonok, az országosnál sokkal kisebb, 51,6 százalék volt a házasok, 6,0 százalék az özvegyek és 5,2 százalék az elváltak aránya.

(A vonatkozó adatok megtalálhatók *Mészáros Árpád és Fóti János* cikkében *A cigány népesség jellemzői Magyarországon*. In *Horváth Ágota, Landau Edit, Szalai Júlia* [szerk.]: *Cigánynak születni*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000.)

A házasság tényleges aránya természetesen sokkal nagyobb volt 51,6 százaléknál. A cigányok egy része ugyanis nem kötött és nem köt polgári és egyházi házasságot, de házasságot köt a cigány közösség saját törvényei szerint, szertartásokkal ünnepli meg a házasság kimondását, és törvényesnek tekinti az így létrejött házasságot.

Mészáros Árpád és Fóti János a cigány anyanyelvűekről is közölt 1990. évi népszámlálási adatot. Ez az adat azonban a valóságban nem a cigány anyanyelvűekre vonatkozott. Az 1990. évi népszámlálásban ugyanis nem csak a cigány anyanyelvű, hanem a román anyanyelvű cigányokat is cigány anyanyelvűnek vették fel. A cigány anyanyelvűnek írt, a valóságban nem magyar anyanyelvű cigányok 40,0 százaléka volt 1990-ben nőtlen és hajadon, 46,5 százaléka házas, 6,8 százaléka özvegy és 5,7 százaléka elvált.

A törvényes családi állapot tekintetében cigányok és nem cigányok között ma kisebb a különbség, mint 1990-ben. 2003-ban a 15–29 éves férfiak közül országosan nőtlen 85 százalék, a cigányoknál 78,8 százalék, a 30–39 éves férfiaknál országosan 29,9 százalék, a cigányoknál 31,9 százalék, és ugyanilyen nagyságrendűek a különbségek az idősebb korosztályoknál is. A nőknél is azt tapasztaljuk, hogy a 15–29 éves korosztályokban a hajadonok aránya országosan 74,7 százalék, a cigányoknál 71,6 százalék, viszont a 30–39 éveseknél országosan 16,6 százalék, a cigányoknál 28,4 százalék, a 40–49 éveseknél országosan 5,9 százalék, a cigányoknál 12,8 százalék, az 50–

59 éveseknél országosan 4,1 százalék, a cigányoknál 3,9 százalék. A cigányok egy része azonban továbbra is a cigány törvények szerint köt házasságot. Polgári házasságot kötött a 30 év alatti cigány férfiak 21 százaléka, de ténylegesen házasságban él 36 százalékuk. Polgári házasságot kötött a 30 év alatti cigány nők 28 százaléka, de ténylegesen házasságban él 47 százalékuk.

4. *A nőtlenek százalékos aránya az egyes korcsoportokban*
Proportion of bachelors in certain age groups (%)

Korosztályok	Teljes népesség	Cigányok-törvényes	Cigány-tényleges
15–29	85,4	78,8	64,2
30–39	29,9	31,9	16,0
40–49	14,1	16,6	7,8
50–59	7,1	10,1	2,0
60–69	4,7	7,4	4,4
70–x	3,5		

5. *A hajadonok százalékos aránya az egyes korcsoportokban*
Proportion of spinsters in certain age groups (%)

Korosztályok	Teljes népesség	Cigányok-törvényes	Cigány-tényleges
15–29	74,2	71,6	53,2
30–39	16,6	28,4	14,4
40–49	5,9	12,8	6,9
50–59	4,1	3,9	3,3
60–69	3,3	8,0	5,7
70–x	4,1		

Fogalmazhatunk úgy is, hogy élettársi kapcsolatban él a 30 év alatti cigány férfiak 15, és a 30 év alatti cigány nők 19 százaléka. Ők maguk azonban házasságban élőnek tartják és mondják magukat. A 6. táblázatból látható, hogy az összes férfi 46 százaléka és az összes nő 44 százaléka él a magyar állam törvényei szerinti házasságban. A 7. táblázat viszont azt mutatja, hogy az összes férfi 59 százaléka és az összes nő 56 százaléka él a cigány közösségek által törvényesnek tekintett házasságban.

6. Törvényes családi állapot a különböző korcsoportokban – százalékos arányok
Legal marital status in certain age groups (%)

Nem	Korcsoport	Nőtlen-hajadon	Házias	Elvált	Özvegy	Összesen
Férfi	15–39	63,0	33,9	2,9	0,2	100
	40–59	14,4	73,1	9,4	3,1	100
	60–x	5,7	56,8	8,0	29,5	100
	Együtt	46,4	46,0	5,0	2,6	100
Nő	15–39	57,2	37,8	3,9	1,1	100
	40–59	9,8	63,8	14,2	12,2	100
	60–x	9,8	29,3	4,9	56,1	100
	Együtt	41,4	44,0	6,6	7,9	100

7. Tényleges családi állapot a különböző korcsoportokban – százalékos arányok
Actual marital status in certain age groups (%)

Nem	Korcsoport	Nőtlen-hajadon	Házias	Elvált	Özvegy	Összesen
Férfi	15–39	47,9	48,8	3,1	0,2	100
	40–59	5,9	83,6	7,4	3,1	100
	60–x	3,4	63,6	5,7	27,3	100
	Együtt	33,8	59,3	4,4	2,4	100
Nő	15–39	40,4	53,8	4,8	1,0	100
	40–59	5,7	69,6	12,9	11,8	100
	60–x	6,5	31,7	4,9	56,9	100
	Együtt	28,9	56,4	6,9	7,8	100

Szuhay Péternek mindenesetre igaza van abban, hogy a házasság tekintetében a magyarországi cigányok kétféleképpen viselkednek, és ebben a vízváltó nem az etnikum, hanem a megélhetés és a társadalmi pozíció. A stabil egzisztenciájú, konszolidált, a többségi társadalom normáit elfogadó és követő családok a polgári és egyházi házasságot is elfogadják és fényesen ünneplik, a bizonytalan egzisztenciájú, szegény és leszakadt családok viszont fenntartják a házasságnak a cigány közösségek által szentesített és a többségi társadalom intézményeitől függetlenített formáját.

A nők élveszületett gyermekeinek száma

A nők élveszületett gyerekeinek számát illetően a 2003. évi adatok az 1990. évi népszámlálás cigány anyanyelvű és cigány nemzetiségű nőkre vonatkozó adataival hasonlíthatók össze.

Fóti és *Mészáros* adatai szerint 1990-ben 100 ötven éves és idősebb, cigány anyanyelvű házias nő gyermekeinek száma 531 volt, 100 magát cigány nemzetiségűnek mondó házias nő gyermekeinek száma 546, ugyanakkor az országban 100 ötven éves és idősebb nő gyermekeinek száma 205 volt.

A 2003-as felmérés adatai szerint viszont 100 ötven éves és idősebb cigány anyanyelvű, házas nő gyermekeinek szám 431, 100 cigány nemzetiségű, házas nő gyermekeinek száma 379 volt. Országosan ugyanakkor 100 ötven éves és idősebb, házas nő gyermekeinek száma 188 volt.

A 2003-ban cigány anyanyelvűeknél 19 százalék, a cigány nemzetiségűeknél 31 százalék a csökkenés mértéke.

8. Száz 15 éves és idősebb házas nő élveszületett gyermekeinek száma 1990-ben
Number of live births per 100 married women aged 15 and over by age group in 1990

Korcsoport	Cigány anyanyelvű nők	Cigány nemzeti-ségű nők	Országos
15–24	174	175	91
25–34	207	306	176
35–49	428	429	190
50–x	531	546	205
Együtt	358	354	188

9. Száz 15 éves és idősebb házas nő élveszületett gyermekeinek száma 2003-ban
Number of live births per 100 married women aged 15 and over by age group in 2003

Korcsoport	Cigány anyanyelvű nők	Cigány nemzeti-ségű nők
15–24	150	219
25–34	314	293
35–49	323	351
50–x	431	379
Együtt	334	321

Száz cigány anyanyelvű házas nő gyermekszáma 1990-ben 358, 2003-ban viszont 334 volt. Tegyük hozzá, hogy száz beás anyanyelvű házas nő gyermekszáma 284 volt, és száz cigány és beás anyanyelvű házas nő együttes gyermekszáma 2003-ban 304 volt. Mivel 1990-ben a cigány és a beás anyanyelvű nőket egyformán cigány anyanyelvűnek vették fel, ezért az 1990-es 334-et a 2003-as 304-gyel kell összehasonlítani.

A cigány nemzetiségű házas nők gyermekszáma 1990-ben 354, 2003-ban 321 volt. Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy a házas cigány nőknek csak egyharmada vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Az összességet nézve száz törvényesen házas cigány nő élveszületett gyermekeinek száma 2003-ban 305, száz ténylegesen házas cigány nő élveszületett gyermekeinek száma 284 volt. Ez a szám jóval alacsonyabb az 1990. évi adatoknál. A termékenyság csökkenése egyértelmű.

Mint láttuk, a száz nőre jutó gyermekek száma a tényleges házasoknál kisebb, mint az állami törvények szerinti házasoknál, de a különbség nem túlságosan nagy.

A 10. táblázatból látható, hogy hasonló a helyzet a hajadonoknál is.

*10. Száz 15 éves és idősebb nő élveszületett gyermekeinek száma
a cigányok és a teljes népesség körében*
*Number of live births per 100 women aged 15 and over by legal and
actual marital status (Roma and total population) in 2003*

Törvényes családi állapot	Cigányok	Teljes népesség
Hajadon	147,7	20
Házas	305,3	188
Tényleges családi állapot		
Hajadon	107,3	
Házas	284,4	

Az anyanyelvi csoportok között is vannak különbségek, de nem túlságosan nagyok.

*11. Száz 15 éves és idősebb cigány nő élveszületett
gyermekeinek száma anyanyelv szerint*
*Number of live births per 100 Roma women
aged 15 and over by mother tongue*

Anyanyelv	Száz nőre jutó gyermekek száma
Cigány	241,6
Beás	251,3
Magyar	232,0
Együtt	234,4

Alapvetőek viszont az iskolázottság szerinti különbségek.

*12. Száz 15 éves és idősebb cigány nő élveszületett gyermekeinek
száma iskolázottság szerint*
*Number of live births per 100 Roma women aged 15 and over
by educational status*

Iskolai végzettség	Száz nőre jutó gyermekek száma
Nyolc általános	270
Szaktanús képző	168
Középfokú végzettség	161
Együtt	241

Egyes nézetek szerint ebben az összefüggésben az iskolázottság az ok, és a gyermekszám csökkenése a következmény. A valóságos összefüggés ennél bonyolultabb. Az általános iskolát végző cigány lánynak választania és döntenie kell, hogy elvégzi-e az általános iskolát, és utána tovább tanul-e vagy nem. A választást és a döntést különböző tényezők befolyásolják. A tényezők közé tartozik az iskola végzéséhez szükséges anyagi eszközök megléte vagy hiánya. Szaktanúsoképzőt vagy középiskolát többnyire a jobb anyagi helyzetben lévő, illetőleg a középiskolához közelebb lakó lányok végez-

nek. A továbbtanulásban többnyire szerepet játszik a beilleszkedésre, az integrációra vagy az asszimilációra való törekvés is.

A házas nők megoszlása a gyermekek száma szerint

Országosan a házas nőkre az a jellemző, hogy 7 és fél százaléknak nincs gyereke, 25 százaléknak 1, 49 százaléknak 2, 14 százaléknak három és 5 százaléknak háromnál több gyermeke van. A cigány nők 6 százaléknak nincs gyermeke, 11 százaléknak 1, 23 százaléknak 2, 27 százaléknak 3 és 33 százaléknak háromnál több gyermeke van.

13. Házas nők megoszlása az élveszületett gyermekek száma szerint
Distribution of married women by the number of their live born children
(Total and Roma population)

	Gyermekek száma						Összesen
	0	1	2	3	4	5 és több	
Teljes népesség							
1920	17,9	16,6	12,5	10,0	9,2	32,9	100
1949	18,4	22,3	20,7	13,1	8,3	17,2	100
1970	13,8	29,2	31,0	12,7	5,8	7,5	100
1990	8,8	26,2	45,9	12,9	3,6	2,6	100
2001	7,5	24,9	48,6	13,9	4,2	0,9	100
Cigányok							
1993	3,3	13,3	23,5	23,0	14,5	22,4	100
2003	6,2	10,9	23,3	27,0	15,9	17,1	100

A táblázatból látható, hogy 1993-ban a cigány nők 36,9 százaléknak, 2003-ban 33 százaléknak volt négy vagy több gyereke, de az is, hogy 1920-ban országosan 42 százalék, de még 1949-ben is 25,5 százalék volt a négy vagy többgyerekes nők aránya.

Erre már 1990-ben felhívta a figyelmet *Janky Béla* (1999), valamint arra is, hogy a kilencvenes évek elején a cigány népesség kormegoszlásában és termékenységi mutatókban hasonlított 1920 országos népességéhez. Most hozzátehetjük, hogy ez a hasonlóság 2003 cigány népességére is fennmaradt illetőleg kis mértékben csökkent. A 14. táblázatból látható, hogy ezer 15–49 éves nőre jutó élveszületett gyermekek száma 1921 Magyarországon 117, a cigány népességben 1993-ban 112, 2003-ban 102 volt. Ezt az utóbbi adatot a mai Magyarországhoz képest nagyon nagynak találhatjuk, de az 1921-es magyarországi adatnál jóval kisebb volt. Már láttuk a csökkenő hasonlóságot a négy és több gyerekes anyák arányában, most hozzátesszük, hogy az öt és több gyerekes anyák arányában még nagyobb a csökkenés: az 1920. évi országos adat 33, a cigány adat 1993-ban 22, 2003-ban 17 százalék. Ez az utóbbi adat majdnem pontosan megegyezik az 1949. évi országos adattal. Gyerekszámában tehát a cigány adatok 1993-ban hasonlítottak az 1920–21. évi országos adatokhoz, de azoknál kisebbek voltak, és hasonló, de még kisebbek voltak a 2003. évi cigány adatok.

Gyermektámogatás és gyermekvállalás

A kilencvenes évek végén *Gyenei Márta* számolt be arról, hogy egy általa vizsgált településen a cigány és a nem cigány szegény családokban növekedett a gyermekszám. A gyerekszám növekedését *Gyenei* a szegény családokban országos jelenségnek tartotta, demográfiai robbanásnak nevezte, és azzal magyarázta, hogy a munkanélküliségre válaszul a szegények a családi pótlékért és más szociálpolitikai juttatásokért „stratégiai” gyerek szülésére vállalkoznak. „Nem lehet nem szembenézni azzal ténnyel – írta a Népszabadság 1998. november 14-i számában –, hogy egyre többen születnek ezért, hogy segítsenek eltartani a családot. Őket hívjuk stratégiai gyerekeknek, mert részét képezik egy háztartási stratégiának, amelynek célja a túlélés.” Ugyanakkor *Gyenei* azt is hangsúlyozta, hogy „a szisztéma csak akkor lehet rentábilis, ha egy gyermek ’bekerülési’ költsége alacsonyabb annál az összegnél, amit családi pótlék, ill. egyéb gyermek-támogatási juttatások címén el lehet könyvelni.”

Gyenei adatai valóban azt mutatták, hogy az általa vizsgált években és az általa vizsgált településen növekedett a szegény családokban a gyermekek száma. Ebben minden bizonnyal szerepet játszottak a szociálpolitikai juttatások és szerepet játszott a *Gyenei* által feltételezett háztartási stratégia. Az is valószínű, hogy más településeken is voltak olyan cigány és nem cigány szegény családok, amelyek ezt a stratégiát követték. Az 1993-as és a 2003-as felmérés adatai mégis azt mutatják, hogy országosan azok a tényezők voltak erősebbek, amelyek csökkentették a gyermekvállalási hajlandóságot.

Ezzel kapcsolatban utalok *Gábos András* és *Tóth István György* cikkére a gyermekvállalás támogatásának gazdasági motívumairól és hatásairól a Századvég 4. számában. A két gyermek után járó családi pótlék 1993-as áron számított összege erősen emelkedett 1987 és 1991 között (2687 forintról 3807 forintra), csökkeni kezdett 1992-ben és a csökkenés zuhanássá vált a kilencvenes évek második felében.

Tudjuk, hogy országosan eltolódások mentek végbe a nők átlagos életkorában első gyerekük születésekor.

Eltolódások mentek végbe a cigány nőknél is. 1993-ban 137, 2002-ben 121 volt a 15–19 éveseknél az ezer nőre jutó élveszületési arányszám. A 20–24 éveseknél az élveszületési arányszám 1993-ban 218, 2002-ben 219 volt. A 25–29 éveseknél 1993-ban az élveszületési arányszám 142, 2002-ben 134 volt.

14. Ezer nőre jutó élveszületési arányszámok az anya életkora szerint
Number of live births per 1000 women by the age of the mothers

Évszám	15–19 éves	20–24 éves	25–39 éves	30–34 éves	35–39 éves	40–49 éves	15–49 éves
1921	40,7	202,0	212,1	126,7	126,7	25,2	116,8
1930/31	40,9	158,5	151,8	110,7	74,8	15,7	88,0
1948/49	46,5	163,0	137,7	88,5	54,5	11,0	76,1
1969/70	51,0	162,2	111,1	52,8	19,0	2,3	56,6
1975	72,1	183,5	133,8	62,0	20,2	2,2	72,8
1990	39,5	147,0	115,2	46,8	16,4	1,6	49,4
1999	23,2	73,5	90,7	50,3	17,1	1,6	36,8
2000	23,3	70,1	94,6	54,4	19,2	1,7	38,1
2001	21,8	65,0	92,7	58,1	21,1	1,8	38,1
<i>Cigányok</i>							
1993	137,0	217,8	141,6	98,4	51,9	10,4	111,7
2003	121,1	219,2	133,8	64,1	48,7	6,8	102,2

Látható, hogy a legutóbbi tíz évben csökkent a 15–19 éves korban szülő anyák aránya. A 20–24 éveseket kivéve valamennyi korosztályban csökkent az élveszületések arányszáma és természetesen csökkent a 15–49 éveseknél is.

A *Századvég* 2001. őszi számában *Durst Judit* tett közzé cikket a gyermekvállalási szokások változásáról egy kisfalusi cigány közösségben. A vizsgált település 560 fős lakosságában 75 százalék a cigányok aránya. Az 1950 és 1969 között született 30 cigány nő 20–21 éves volt, az 1970 és 1989 között született 20 cigány nő 16–17 éves volt első gyerekének születésekor. Vagyis, írja *Durst Judit*, „a mai tizen-huszonéves fiatal lányok már serdülőként, az előző generációkhoz képest három évvel korábban, átlagban 16 évesen váltak anyákká.” Nem kétséges, hogy a szóban forgó cigány közösségben az első gyerek születésének időpontja a 20–24 éves korcsoportból a 16–17 éves korcsoportba tevődött át. Az is valószínű, hogy ilyen eltolódás más kisfalusi cigány közösségekben is bekövetkezett, elsősorban a cigány többségű vagy elcigányosodó településeken. Országosan azonban inkább az ellenkező irányban ment végbe kis mértékű eltolódás a cigányság körében.

Három vizsgálatunk adatai a magyarországi cigányság gyermekszámának lassú csökkenését mutatják. A gyermekvállalási szokások átalakulása összefüggésben áll a cigány fiatal nők iskolázottságával és a cigány népesség életmódjának változásával. A kilencvenes évek elején a cigány gyermekszám közel állt a húszas évek magyarországi gyermekszámához, de annál kisebb volt és még kisebb lett 2003-ban. Úgy látszik, hogy a következő években is csökken a gyermekszám, de csak nagyon kis mértékben és a magas gyermekszám miatt gyorsan növekszik a cigány népesség száma és az ország népességéhez viszonyított aránya.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Demográfiai Évkönyv 2003. KSH, Budapest, 2004. november.
- Durst Judit: „Nekem ez az élet, a gyerekek.” Gyermekvállalási szokások változása egy kis falusi cigány közösségben. *Századvég*, 2001, 3. sz. 71–92.
- Gábor András – Tóth István György: A gyermekvállalás támogatásának gazdasági motívumai és hatásai. *Századvég*, 2000, 4. sz. 77–114.
- Gyenei Márta: A „stratégiai gyerek” *Népszabadság*, 1998. november 14.
- Hablicsek László: *Demográfiai forgatókönyvek 1997–2050*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest, 1998.
- Hablicsek László: Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig. In: Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): *Cigánynak születni*. Új Mandátum, Budapest, 2000. 243–376.
- Janky Béla: A cigány nők helyzete. In: Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *A nők helyzete*. Munkaügyi Minisztérium – Társaság, Budapest, 1999. 217–238.
- Kemény István – Janky Béla: A 2003. évi cigány felmérésről. Népesedési, nyelvhasználati és nemzetiségi adatok. *Beszélő*, 2003. október 64–76.
- Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella: *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. november 8.
- Magyar Statisztikai Évkönyv 2003. KSH, Budapest, 2004.
- Mészáros Árpád – Fóti János: A cigány népesség jellemzői Magyarországon. In: Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (szerk.): *Cigánynak születni*. Új Mandátum, Budapest, 2000. 285–312.
- Népszámlálás 2001. 4. Nemzetiségi kötődés. KSH, Budapest, 2002.
- Népszámlálás 2001. 18. Demográfiai adatok. KSH, Budapest, 2004.
- Népszámlálás 2001. 19. Családtípusok, családformák. KSH, Budapest, 2004.
- Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet. Gyorsjelentés*. KSH Népeségtudományi Intézet, Budapest, 2002.
- Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt: Élettársi kapcsolatok és házasság – hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, 2003. 4. sz. 55–75.
- Spéder Zsolt: Gyermekvállalás házasságon kívül – egy terjedő magatartásminta össze-tevői. *Századvég*, 2004. 1. sz. 83–100.
- Spéder Zsolt: Gyermekvállalás és a párkapcsolatok átalakulása. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. Társaság, Budapest, 2004. 137–151.
- Szuhay Péter: *A magyarországi cigányok kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*. Panoráma, Budapest, 1999.

Tárgyszavak:

Népeségstruktúra
Etnikum
Kisebbség

DEMOGRAPHY OF ROMA POPULATION IN HUNGARY